

САМУР

№ 2(339) 2020-йисан 28-февраль

1992-йисан январдилай акъатзава

Цийивилер

www.samurpress.net

28 ЙИС АЛАТНА

1992-йисан 26-февралдиз эрмени чапхунчийри Азербайжандин Хожалы шегьерда геноцид кыле тухвай йикъалай 28 йис алатна. Вилкан йисара хьыз, алай йисузни чи

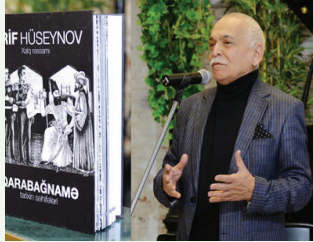
республикадин агъалийри и югъ риклел хкана гегъеншидиз къейд авуна.

Хожалыдин геноцид кыле феи мекъи хьуйтуйн юкъуз эрменийри ина 613 кас гулле гана къенай. 1000 касдал залан хирер хъанай. Чапхунчийри яна къейбурун арада 106 дишегъли, 63 аял, 70 къуъуъди авай. Геноциддин юкъуз 1275 азербайжанви есирда къунай. Есирда гъатай 150 касдикай къедалди са хабар авач. Халкъди Хожалыдин сед садрани риклелай ракъурдач.

Азербайжан Республикадин Президент Илгъам Алиеван гьукуматдин тиварцихъай тир «Facebook-дин» чина Хожалыдин геноциддин 28-йисаз талукарнавай видеочарх эцигнава.

КЪАРАБАГЪДИЗ ТАЛУКЪАРНАВА

И йикъара Бакудин ктабрин меркезда Азербайжандин халкъдин художник Ариф Гьусейнован «Къарабагънаме. Тарихдин чинар» тиварганвай ктаб-альбомдин презентация

кыле фена. Ада лагъайвал, алай девирда Къарабагъдикай гзаф марагълу ктабар чапдай акъудзава. И ктаб-альбомди лагъайтла, келдайбуруз Къарабагъдикай генани гзаф чирвилер гуда. Вучиз лагъайтла Къарабагъдикай тарихдин делилар куьрелди ганва ва абур шикиралди тамамарнава. Ктабда Къарабагъдин сейли ксарикай макъалаяр ва абурун портретарни гъатнава. Ина Хожалыдин геноциддиз талукарнавай композициярни ава.

Къве Чалал – азербайжан ва ингилис Чалаларал акъуднавай ктабдин презентация мукъвал вахтара къецепатан уьлквейрани кыле тухуда.

МУЫГЪ ЭЦИГДА

Алай йисуз Азербайжандинни Ирандин сергъятдал алай Астара вацал цийи муыгъ эцигун къарардиз къачуна. Исятда и рекъай Ирандихъ галаз рахунар кыле тухуза. Цийи муыгъ Элет-Астара - Ирандихъ галаз сергъят шегъредихъ акатзава ва ада «Кефер-Кыible» коридордин паярикай сад арадиз гъызва.

Азербайжандин Гьукуматдин Рекьерин Агентстводай хабар гайивал, и йикъара Самур вацал кардик кутур муыгъ къве гьукуматдин – Азербайжандинни Россиядин пулуни такъатралди эцигнай. Астара вацал эцигиз кланзавай муыгъни къве гьукуматдин – Азербайжандинни Ирандин такъатралди эцигдайвал я.

ЛЕЗГИ ЧАЛАЛ САД ЛАГЪАЙ ФИЛЬМ

КЪ
А
Й
И
И
Р
А
ГЪ

İLK TƏŞƏBBÜS, İLK UĞUR

DİLÇİLİK ELMİNƏ TÖHFƏ

Müasir Azərbaycan ədəbi dilinin getdikcə daha da zənginləşdiyi bir vaxtda dövrün leksikasını əks etdirən yeni ikidilli lüğətlərin hazırlanması son dərəcə vacibdir. Respublikamız müstəqillik qazandıqdan sonra digər sahələrdə olduğu kimi, dilçilik sahəsində də böyük inkişaf vardır. Bu müddət ərzində Azərbaycan dilinin lüğət tərkibi xeyli zənginləşmişdir. Azərbaycan və ləzgi dilçiliyində ilk təşəbbüs olaraq tərtib edilmiş və bu günlərdə “Azərbaycan” nəşriyyatı tərəfindən nəfis tərtibatla nəşr olunmuş “Azərbaycanca-ləzgiçə lüğət” məhz dilçilik sahəsindəki son nailiyyətlər nəzərə alınmaqla hazırlanmışdır.

Beş il ərzində hazırlanmış yeni lüğətin tərtibçiləri 2015-ci ildə “Ləzgiçə-azərbaycanca lüğət”i çap etdirmiş qələm sahibləri Sədaqət Kərimova və Müzəffər Məlikməmmədovdur. Lüğətə Rusiya Təbii Elmlər Akademiyasının akademiki, filologiya elmləri doktoru, professor Əhmədulla Gülməhəmmədov, Rusiya Pedaqoji və Sosial Elmlər Akademiyasının akademiki, pedaqoji elmlər doktoru, professor Əjdər Ağayev və filologiya elmləri doktoru Fəida Qəniyeva rəy vermişlər.

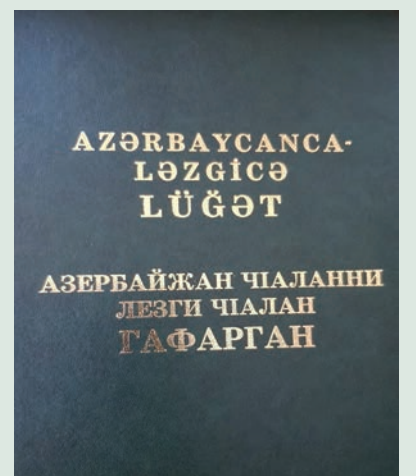
Geniş oxucu kütləsinə təqdim olunan “Azərbaycanca-ləzgiçə lüğət” bu sahədə ilk böyük nəşrdir. Yeni lüğət öz qarşısına Azərbaycan dilini öyrənənlərə, habelə Azərbaycan dilindən ləzgi dilinə tərcümə ilə məşğul olanlara kömək etmək məqsədi daşıyır. Lüğətin Azərbaycan ədəbi dilinin sözlərini araşdıranlara da köməyi olacaqdır.

Yeni lüğət tərtib edilərkən 1950-ci ildən indiyədək nəşr olunmuş rusca-azər-

baycanca, rusca-ləzgiçə, həmçinin azərbaycanca-rusca, ləzgiçə-rusca lüğətlərdən, həmən dillərdə çapdan çıxmış orfoqrafiya lüğətlərindən və izahlı lüğətlərdən istifadə olunmuşdur.

Lüğətə əsasən müasir Azərbaycan ədəbi dilinin leksikası daxil edilmişdir. Həmçinin burada keçmiş dövrlərə aid bədii ədəbiyyatda təsadüf edilən bir çox sözlər (klassik ədəbiyyatda işlənən sözlər, elmi və texniki terminlər, məhəlli sözlər və s.) də öz əksini tapmışdır. Çox az işlənən yaxud da heç işlənməyən bir sıra sözlər, eyni zamanda müasir ədəbi dildə işlənən, lakin dilin saflığına xələl yetirən, onun qanunları ilə uzlaşmayan sözlər lüğətə daxil edilməmişdir.

Lüğətdə Azərbaycan dilində işlənən idiomatik ifadələrə, frazeoloji tərkiblərə geniş yer ayrılmışdır. Onların ləzgiçə müvafiq qarşılığı, bu kimi qarşılıq olmadıqda isə izah şəklində tərcüməsi verilmişdir.

Bütün Azərbaycan sözlərinin yanında nitq hissələrini göstərən qrammatik işarələr, lazım gəldikdə, sözlərin hansı sahədə işləndiyini bildirən stilistik və s. işarələr qoyulmuşdur.

Təqdim olunan lüğət əsasən tərcümə lüğətidir. Buna baxmayaraq, izahlı lüğət ünsürləri də saxlanmışdır.

Azərbaycan oxucusuna ləzgi əlifbası, dili və xalqı haqqında daha geniş məlumat çatdırmaqdan ötrü lüğətə ilk dəfə olaraq “Ləzgi dili”, “Ləzgi əlifbası tarixindən” və “Ləzgilər” adlı öçerklər daxil edilmişdir.

Lüğət Azərbaycan və ləzgi dillərini öyrənənlərə böyük töhfədir.

РИКІЕЛАЙ ТЕФІР ЧІАЛАН МЯРЕКАТ

Алай йисан 21-февралдиз Дагъустан Республикадин СтІал Сулейманан районда лезги ЧІал хуьниз, чируниз ва вилик тухуниз талукъар-илимдинни тежрибадин VIII конференция кыле фена. Вини дережада аваз, шад галара тухвай зурба мярекат Чіехи сувариз элкьвена. Сифте яз конференцияда Азербайжандай атай лезги халкьдин векилри иштирак авуни мярекатдин дережа генани кхажна.

Инсанрин селди – хайи ЧІалал рикІ алай ксари, пешекарри, муаллимри, мектебдин аялри, мугъманри Къасумхуьр генани авадан авунвай. Медениятдин имаратдай кьуд патахъ чикІизвай лезги макъамрин авазри вирибурук руьгъ кутазвай. КІвенкІе мярекатдиз атанвай-бур ина тешкилнавай гилин КІвалахрихъ галаз таниш хъана. Абуруз чара-чара хуьрерин эгълийри, мектебрин аялри сарикай хранвай затІарикай, чкадин устІарри раснавай хъен-чин, кларасдин, ракъун къапарикай, гъевескар чІугварри чІугнавай шикІлирикай гзаф куш атана.

Мярекат ачухарай СтІал Сулейманан райондин кыл, филологиядин илимрин кандидат, Дагъустандин Гьукуматдин Университетдин доцент Нариман Абдулмуталибова лагъана: «Чи виридан мурад дидед ЧІал хуьн, ам мадни дериндай чирун, ахтармишун ва вилик тухун я. Чун хайи ЧІалав гъар садаз хьусиятдиз ганвай затІунив хъиз ваь, къвезмай несилрив вахкун патал буржуна вуганвай аманатдив хъиз гатІунна кланда. Дидед ЧІал чи кьатІунрин, милливилин бине я.

Чала алатай вири девирра чи халкь сад авуна, адаз тарихда гьалтай муракаб шартІарай экъечІиз куьмек гана. Алай девир лагъай-Іа, чи ЧІал вич патал хаталуди хъанва. Гъавилляй чна дидед ЧІал хвена кланзава, вилик тухвана кланзава. Чи кьенин конференциядин кылин макъсадни гьам я...»

Гъа инал лугъун хьи, мярекатдал рахай вири ксари чи тІвар-ван авай алим Нариман Абдулмуталибова лезги ЧІал хуьн ва вилик тухун патал гьакъсагъвилелди зегъмет чІугвазвайди, и рекъай райондихъ гзаф агалкъунар хъанвайди кылди кьейд авуна.

Гзаф йисара Тахо-Годидин тІварцІихъ галай илимдинни ахтармишунрин педагогикадин институтдиз регъбервал гайи педагогикадин илимрин доктор, профессор, республикадин Халкьдин Собранидин депутат Гьамидулагъ Мегъамедова алай вахтунда Дагъустанда хайи ЧІалар хуьн ва вилик тухун патал гьихътин крар кыле тухузватІа гегъеншиди рахана. Дидед ЧІалан кьиметар аттестатдиз ягъун чарасуз тирди, дидед ЧІалал цІийи тарсунин ктабар чапна кланзавайди кылди кьейд авуна. РФ-дин ЧІалал талукъ кьанунда дидед ЧІалар чирна кланзавайди я лагъана кхъенватІани, и кар аялрин диде-бубайрин хиве тунва. Аялди гъи ЧІал чирдатІа гьабур разивал гана кланзава. И карди лагъайІа, хъсан нетижайрал гъизвач. Месела, Магъачкъала шегъердин мектебра клелзавай 80 агъзур аялрикай анжах 30 агъзур аялди дидед ЧІал чирзава. Ихътин крариз рехъ гана кланзавач. Дидед ЧІалан тарсар вири аялар патал мажбури тарсариз элкьуьрна кланзава,

лагъана Гъ. Мегъамедова.

Мярекатдал «Хайи ЧІал вилик тухун, чІур тийин» темадай «Самур» газетдин кылин редактор Седакъет Керимовади, «Чкайрин тІварар гьикІ чирна кланзава?» темадай «Самур» газетдин кылин редактордин заместитель Муъезффер Меликмамедова авур рахунар, «Алам» жерналдин редактор Камран Къурбаналиева ва Азербайжандин Педагогикадин Институтдин муаллим Гъасанбала Мамедова гайи теклифар, «Лезги газетдин» кылин редактор Мегъамед Ибрагимова, гъа газетдин кылин редактордин заместитель Куругъли Ферзалиева ва масабур авур рахунар мярекатдин иштиракчийри хушдаказ къабулна. Чара-чара мектебрин аялри лезги ЧІалакай хуралай клелай ширар залда авайбурун рикІай хъана.

Мярекатдал лезги ЧІалан тарсар гунай чешнелу тир муаллимри райондин администрациядин тарифдин грамотаяр вугана. «Лезги газетдин» кылин редакторди виридалайни хъсан макъалаяр, ширар ва гьикаяяр кхъинай кыле фейи конкурса гъалиб хъайи мектебдин аялрив грамотаяр агакъарна. Чи ЧІалан женгчи ва кьайгъудар Имам Яралиева арадиз гъайи «Умуд» фондунин регъбер Савин Велиева райондин виридалайни хъсан лезги ЧІалан муаллимри пулунин премияр вугана.

Конференцияди къабулай кьарардик гзаф метлеблу месэлаяр акатна. Абурукай са шумуд къалуриз жада:

– Дагъустандин гьукуматдин ЧІаларикай сад тир лезги ЧІалан метлебувал артухарун патал лезгийар яшамеш жезвай вири чкайра,

иллаки райондин сергъятда анжах лезгидалди рахан, вири мярекатар лезги ЧІалалди тухун, адав гъамиша къадирлудаказ эгечІун.

– Аялривай михъидаказ дидед ЧІалал рахун Чіехибуру, диде-бубайри, муаллимри тІалабун, дидед ЧІалал рахун вири хизанра адетдиз элкьуьрун.

– Дидед ЧІал хуьнин женгина дидейрин, дишегълийрин везифайрин, абуру къазвай чкадин гьакъиндай мярекатар тухун, месела, «Дидед ЧІал хуьн патал дидейрин чка» семинар кардик кутун.

– Хуьрерин виликан бинедин тІварар хгун. «Хуьр» гаф галудна, «кент» акал хъхъанвай ва маса ЧІалариз хас кьетІенвилер квай хуьрерин, чкайрин тІварар лезги ЧІалалди эвез хъувун.

– ЧІал дегиш жезвай, вилик физвай такъат я. И гьерекалди орфографиядин кьанунар мидаимбуру тахъунин гьакъиндай шагъидвалзава. Гъа са гафар жуьреба-жуьре кхъидай адет пайда хъанва. И карди муаллимриз, яратмишзавай векилризни КІвалахда манивал гунилай гъейри, акъалтзавай несилдизни са рехъ къалурдай мумкинвал гузвач. Гъавилляй орфографиядин кьанунар мягъкемарун патал цІийи гафарган арадал гъунин чарасузвал ава. И месэладал КІвалахдай ксар хъягъин.

Эхирдай чкадин ансамблри лезги авазрикай туькІуьрнавай концерт гана.

Гузель МЕЖИДОВА,
Дагъустан Республикадин
СтІал Сулейманан райондин
муаллимрин ассоциациядин кыл

QUSARLI USTANIN ƏSƏRİ

Vətənimizin bütün bölgələrində olduğu kimi, bizim Zaqatala rayonunun kəndlərində də məscidlər mövcuddur. Bu məscidlərin həm tarixi, həm də memarlıq baxımından bir sıra özəllikləri vardır. Çar kəndindəki məscid 1626-cı ildə, Mamrux kəndindəki məscid 1716-cı ildə, qalan məscidlərin əksəriyyəti isə XIX əsrin ikinci yarısında tikilib. Bunun da səbəbi odur ki, 1863-cü ildə baş verən Zaqatala üsyanından sonra Çar hökuməti yerli əhaliyə bəzi güzəştlərə getməyə məcbur oldu və bölgədə bir çox məscidlər tikildi.

Tala kəndində 2 məscid var. Bunlardan biri XIX əsrin ikinci yarısında, digəri XX əsrin əvvəlində tikilib. 1901-ci ildə inşasına başlanan məscid 1911-ci ildə dindarların istifadəsinə verilib. Bu, SSRİ-də ən böyük məscid idi. Binanın üstünə yapılan ağ dəmiri Hacı Zeynalabdin Tağıyev bağışlamışdı. Həmin məscid 1929-cü ildə bağlanmış və 1944-cü ildə Stalinin əmri ilə yenidən

açılmışdı.

Məscidi tikənlər və tikdirənlər barədə öz kitablarında ətraflı söhbət açmışam. Bu yazıda isə məscidin minbəri haqqında qısa məlumat vermək istəyirəm. Həmin minbər olduqca gözəldir və çox ehtimal ki, yerli şabalıd ağacından hazırlanıb. Minbərin giriş qapısının yuxarısında, ətrafında və aşağısında yazılar var. Həmin mətnlər ərəb dilində və çox gözəl xətlə yazılıb. Yazıların xəttatları Şaban Əli oğlu və Məhəmməd Səfər oğludur.

Qapının yuxarısında “Ya Allah, Ya Muhəmməd”, sonra “Əbu-Bəkr, Osman, Ömər, Əli” yazılıb. Bu yazılardan aşağıda minbəri hazırlayan usta haqqında məlumat verilir: “Saniu-L-minbər Hacıyov əl-Hilli, rəhiməhu-l-lah, fi sənə 1337 (1919)” (Minbəri hazırlayan Hil kəndindən olan Hacıyovdur, Allah ona rəhmət eləsin). Bu qeydlər yazılan minbərin taxtasında oyularaq yazılıb. Minbər qapısının ətrafındakı və aşağısındakı yazılar isə xüsusi mürəkkəblə

kağıza yazılaraq ayna altına düzülmüşdür. Qapının ətrafında yazılan Quranın Tövbə surəsinin 18-ci ayəsidir. Qapının lap

aşağısında isə maraqlı bir qeyd var: “Bu minbər Talalı mərhum Əbdürəhman Şaban oğlunun vəsiyyəti ilə tikildi”. Həqiqətən də Tala kəndindən olan Əbdürəhman Şaban oğlu ölüm ayağında olarkən minbərin hazırlanması

üçün lazım olan pulu məscidə vəqf etmiş və vəsiyyət etmişdi ki, bu əzəmətli məscidə layiq bir minbər hazırlansın.

Tala kənd məscidinin layihəsini verən talalı Şeyx Əhməd əfəndi, usta başçıları talalı usta Məhəmməd və İlisulu usta Kamal olub. Onun tikintisində 12 usta çalışıb. Onlardan minbəri hazırlayan usta Hacıyov bizim bölgədən deyil. Xeyli axtarışdan sonra öyrəndim ki, Hil kəndi Qusar rayonundadır, deməli usta Hacıyov qusarlıdır. Bunu biləndən sonra Qusar rayonundan olan tələbə yoldaşım, yazıçı-jurnalist Sədaqət Kərimovaya telefon açdım. O bildirdi ki, Hil kəndi Qusar rayonunda “ustalar kəndi” kimi tanınır. Usta Hacıyovun Qusardan Talaya gəlməsi belə olub. Talada XX əsrin əvvəllərində belə bir əzəmətli binanın tikilməsi xəbəri bütün Qafqaza yayılmışdı. Burada işləmək üçün hər yerdən adamlar gəlirdi, yardımlar göndərilirdi. Usta Hacıyov da başqaları kimi 1918-ci ildə bu məscidi görmək

üçün Talaya gəlmişdi. Görəndə ki, möhtəşəm məscid binasının minbəri müvəqqəti qoyulan bir kürsüdən ibarətdir, özünün usta olduğunu demiş və minbərin təmənnəsiz olaraq hazırlanması üçün bu işin ona həvalə olunmasını xahiş etmişdi. Talalılar zəhmət haqqını artıqlaması ilə vermək şərti ilə işi ona tapşırıdılar. Usta Hacıyov 6 ay Talada yaşadı və bu gözəl əsəri ərsəyə gətirdi. Allah ona rəhmət eləsin!

Məhəmməd ŞABANOĞLU,
Zaqatala

ЧИ ХУЪРЕРИН ТІВАРАР

(Эвел газетдин 2019-йисан 22-ноябрдин, 25-декабрдин ва 2020-йисан 30-январдин нумрайра)

«Уба» ва «кѳишлах» хъиз, «кѳазма» ва «ятах» гафарни туьркизмаяр я. Гъеле и гафарикай менфят къачудалди лезгийри и жуьредин хуьрериз «ѳийи хуьр», «гъевчи хуьр», «... хуьруьн хуьр» лугъудай. Гъавилай XVII виш йисан чешмейра ва 1700-1720-йисарин хронографра чал чпин тѳварарихъ «уба», «кѳишлах», «кѳазма», «ятах» компонентар квай лезги хуьрер дуьшуьш жезвач. Гъатта Къуба ханлухдин 1796-йисуз туькѳурнавай хуьрерин сиягъдани ихътин тѳварар авач. (Килиг: **История, география и этнография Дагестана XVIII-XIX вв. Архивные материалы. М., 1958, ч. 144-149.**)

Аквадай гъаларай, XVIII асирда чи ѳийи хуьрерин къадар генани пара хъанай ва абурун бине кутур ксари и яшайишдин маканар гъикI арадал атанатIа къалурун патал маса ѳалан гафарикайни менфят къачунай. Месела, хуьруьн майишатдихъ галаз алакьалу яз инсанар хуьруьвай яргъара малар, лапагар хуьз ва я багълар кутаз мажбур хъанай. Абуру йиса са шумуд вацра амуькун патал и чкайра чпиз къул туькѳурдай. Чпихъ къилди хуьр, кIвал-югъ авайвилай малдарри ва я багъманѳийри инра халисан кIвалер эцигдацир, чилик атIанвай кIвалер арадал гъидай ва абуруз «чили кIвалер» (туьрк ѳалалди «кѳазмаяр») лугъудай. Гуьгъуьнлай халкъди кѳазмаяр авай чкайрикай дагIана менфят къачунай ва гъавилай анра ѳийи хуьрерин бине кутунай.

Сифте ѳавара кѳазмаяр анжах гъар хуьруьн вичин чилерал жедай. Гъавилай ѳийи ойконим куьгъне хуьруьн тѳварѳихъ «кѳазма» гаф гилигна арадал къведай. Месела: КъепIир Кѳазмаяр, Даркуш Кѳазмаяр, Куьгъне Худат Кѳазмаяр ва икI мад.

Тарихдай малум тирвал, гуьгъуьнин вахтара бязи лезги хуьрерин агъалийри маса хуьрерин, маса районрин чилерални кѳазмаяр (хуьрер) кутунай. Гъавилай «Кѳазмаяр» тѳвар алаз къилди хуьрер арадал атанай. Куьре пата 6 Кѳазмаяр хуьр хъанай. Абуру Агъа СтIал, Кумухъ, Курхуьр (Куьрхуьр), Испик, Вини Арагъар ва Сиидар хуьрерин агъалийри бине кутур яшайишдин маканар тир. Гила и хуьрер садни амач ва абурун тѳварар чи ойконимрин пассив фондуна гъатнава. ИкI тирди алай вахтунда Къиблепатан Дагъустанда дуьшуьш жезвай агъадихъ галай микропонимрини субутзава: Вини Кѳазмаяр, Кѳазмадал алай чкаяр, Кѳазмайрин ѳIур, Кѳазмаяр алай легъ ва мсб.

Къуба пата «Кѳазмаяр» тѳвар ганвай 7 хуьр хъанай. Абурукай 3 Муьшкѳурдин, 2 Къубадин ва сад КѳIарин чилерал кутунай. Гила и хуьрер амач. Амма абурукай бязибурун бине кутур чкаяр малум я. Месела, Къуба патан Кѳазмаяр хуьрерикай сад гилан Дерекъазма дагъдин, муькуьди Кѳазмайла дагъдин ценерив гвай чилерал кутунай. Идалай гъейри КѳIар районда Ясаб Кѳазмаяр, Пигъиржал Кѳазмаяр, Чакалар Кѳазмаяр, Къубада Дигагъ Кѳазмаяр, Уьшгуьн Кѳазмаяр, Хачмаза Ших Кѳазмаяр, Пигъир Кѳазмаяр хътин хуьрерни хъанай. Гила и хуьрерин тѳварар чи ойконимрин пассив фондуна гъатнава.

Алай вахтунда Къиблепатан Дагъустанда чпин тѳварар «кѳазма» компонентди арадал гъанвай 17 лезги хуьр ава: Билбилахуьруьн Кѳазмаяр, Бутахуьруьн Кѳазмаяр, ДаркIуш Кѳазмаяр, Кучун Кѳазмаяр, КъепIир Кѳазмаяр, Миграгъ Кѳазмаяр, Муьгъверган Кѳазмаяр, Пиперхуьруьн Кѳазмаяр, Агъа СтIалрин Кѳазмаяр, Вини Тагъирахуьруьн Кѳазмаяр, Хужадуьруьн Кѳазмаяр, Хтун Кѳазмаяр, Хуьрел Кѳазмаяр, Векьел Кѳазмаяр, Целегуьн Кѳазмаяр, Чахчах Кѳазмаяр, Ярагъ Кѳазмаяр. Азербайжандин Къуба, КѳIар ва Хачмаз районра лагъайтIа, исятда чпин тарихдихъ «кѳазмаяр» компонент квай 6 хуьр ава: Хъимил Кѳазма, Куьгъне Худат Кѳазмаяр, Гъажи Кѳазма, Лечет Кѳазмаяр, Къучагъ Кѳазма.

Кѳазмаяр хъиз, ятахарни яшайишдин маканар яз эхиримжи виш йисара арадал атана. Л.Б.Панека кхъизвайвал, лезги чилерал малдарвал хуьруьн майишатдин хел хъиз къадим ѳаварилай вилик фенвай. Ина агъзурралди хипер хъуввай ва суьруьр гъаф къалин тир. Лезгийри чпин мал-къара гагуз яйлахра, хуьтIуьз къишлахра хуьдай. Гъавилай и агъалийри яйлахра ва къишлахра вахтуналди яз яшамиш хъун патал яшайишдин маканарни арадал гъанай. (Килиг: **Л.Б.Панек. Жилище лезгин // Материалы по этнографии Грузии,**

вып. IX. Тбилиси, 1957).

Гъа инал лугъун хъи, «ятах» малдарри къишлахра вахтуналди яз яшамиш хъун патал эцигнавай яшайишдин маканарин патав арадал гъанвай майишатдин эцигунриз лугъудай. Зулун эхирра, мекъивилер алуькайла йифиз хипер ятахра кутадай. Гъар ятахда 50 хеб жедай. (Килиг: **Надир Мамедов. Азербайжандин чкайрин тѳварар (азербайжан ѳалал), Баку, 1993, ч. 68).**

Вахтуналди яз эцигай яшайишдин маканар хуьрериз элкъведай ѳавуз инсанри а хуьрериз «Ятахар» тѳвар гана. Чка атунивай ятахар арадал гъанвай хуьрерин агъалийри и гафунихъ чпин хуьрерин тѳварарни гилигна. Месела, КIирийрин Ятах ва мсб.

XIX виш йисан эхирралди лезгийрихъ Къиблепатан Дагъустанда Ятахар тѳвар алай 8 хуьр, Азербайжанда 14 хуьр авай. Куьредин «Ятахар» тѳвар алай хуьрер Кумухъ, АрхитI, Вини Къартас, Испик ва маса хуьрерин агъалийри арадал гъанай. Абурукай Кумухъ хуьруьн ятахдиз КуртIу Ятах, АрхитIрин ятахдиз Къистеран Ятахни лугъудай. Азербайжанда Ятахар тѳвар алай хуьрер Къубадин Дигагъ, Хъимил, Куьснет, КѳIарин Гъил, Пигъир ва маса хуьрерин агъалийри арадал гъанай. Худатвийри къадим Пел хуьр алай чкадал Ятах хуьр кутунай. И чкадиз исятдани Пел Ятах лугъуда.

Пуд Ятах хуьр (абуруз Агъа Ятахар, Къулан Ятахар ва Вини Ятахарни лугъудай) са шумуд лезги хуьруьн агъалийри гилан Ятах дере лугъузвай чилерал кутунай. Къадим девирра Ятах дере ѳехи алишверишдин дере хъиз

сейли тир. Базар Дуьзидинни Базар Юртдин арада экIя хъанвай и дередин яргъивал 9 километр я. Гъелелиг археологар и дередин хуьрерин амуькайрихъ гелкъвенвач. Амма дередай тIуз фидайла, ина са шумуд хуьруьн амуькаяр авайди ачухдиз чир жезва.

Исятда 22 Ятах хуьруькай садни амач. Куьре пата «ятах» компонент квай 3 хуьр – КIирийрин Ятах, Луткун Ятах, Цилингрин Ятах ва Къуба пата са хуьр – Ятахуба (Хачмаз район) ава.

Чи хуьрерин тѳварара дуьшуьш жезвай компонентрикай садни «палас» я. Садбуру лезги ѳалаз и гаф урус ѳалал атанвайди я лугъуза ва гъавилай чна гуя урусрин «полоса» гафуникай «паласа» хъиз менфят къачуза къван. Им эсиллагъ дуьз фикир туш. «Паласа» гафунин этимология чирун патал чи ѳалан «пал» гафуниз вил вегъена кIанзава. И гафунихъ 2 мана ава: 1) са низ ятIа ганвай ва я къилди чара авунвай мулк; 2) тум цанвай чка.

Гила бязи тарихар рикIел кхин. Инкъилабдилай вилик урус пачагъдин буйругъдалди хуьруьн мулкуникай чара авуна варлу лежберриз мулкар гудай. Пачагъдин гъукуматдин ният ихътин лежберрикай пачагълугъдиз даях, куьмек жедай кулакар, хуьруьн девлетлуяр арадал гъун тир. А ѳавуз къилди чара авунвай ихътин мулкуниз «пал», гъафвилин къадарда «палар» лугъудай.

Гуьгъуьнлай палаз кIвалахиз фейибуру ина са къадар хуьрерни кутунай. ѳийи хуьруьз Палаз лугъудай. Гунугин падежда менфят къачунвай и гафунин эхиримжи сес /з/ гуьгъуьнлай рахунра вансуз /с/ сесиналди эвез хъана. Ахпа гафунин эхирдихъ /а/ сесни гилигни. Гъа икI, «пал» гафуникай «палаз», «палас», «паласа» гафар арадиз атана. Чи фольклорда и гафунин пуд жуьрени дуьшуьш жезва.

Месела: 1) «Палаз феи кIани къелем, Зи вил ама рекъерал ви...»; 2) «Паласадавай къембидин тар, Къушар алаз атIумир я»; 3) «Дагъларикай атай шагъвар, Паласада акъваз хъана...»

Микропоним ва ойконим хъизни и гаф къве жуьреда къелемдиз къачунва: «Палас» ва «Паласа». Профессор Р.Гъайдарова «дугун», «ягъв», «гуьне», «кал», «сув», «къер», «къеле» ва маса ихътин гафар хъиз «паласани» адетдин умуми гаф тирди ва адакай са шумуд гафуникай арадиз атанвай микропонимра геноним хъиз менфят къачузвайди къейд ийизва. (Килиг: **Гайдаров Р.И. Введение в лезгинскую ономастику. Махачкала, 1996, ч. 22).** И фикирдихъ галаз тамамвилелди рази хъунухъ мумкин туш. Вучиз лагъайтIа са береда чи чилерал Палас(а) тѳвар алаз къилди хуьрер арадал атанай. Тарихдин чешмейрай малум тирвал, гъеле 1583 ва 1601-йисара Къубадин Агъбил хуьруьн патав, Паласа лугъудай чкада туьркверинни фарсарин къушунрин арада ѳехи дявеяр хъанай. (Килиг: **Гасан эфенди Алкадари. Асари Дагестан. Махачкала, 1994, ч. 60-61).**

Аквазвайвал, урусар чи чилерал къведалди чухъ «паласа» гаф авай ва и гафунин «полоса» гафунихъ галаз са алакьани авач. Чешмейра Палас(а) тѳвар алай 6 хуьр дуьшуьш жезва. Идалай гъейри чухъ Агъа Палас, Къулан Палас, Вини Палас, ѳехи Палас, Муьшкѳур Палас, Гелер Палас хътин хуьрерни хъанай.

Муьзеффер МЕЛИКМАМЕДОВ (Гуьгъ ама)

КВЕЗ ЧИДАНИ?

Вириниз сейли тир

Дегъ ѳавара лезгийр вириниз хъсан лежберар хъиз сейли тир. Гъеле Страбона кхъенай хъи, алпанри Вавилонда ва Египетда авайдалайни хъсандиз цанар цада, никIериз яд гуда. (Килиг: **Страбон. География в 17 книгах. Перевод, статья и комментарий Г.А.Стратановского. М., 1964. XI. 4, 3, ч. 502).** И делил Самур ва Гуьлгери ваѳарин дерейрай жагъай археологийдин амуькайрини субутзава. 1957-йисуз Къиблепатан Дагъустандин Гилийрин хуьруьн КIунтIарай къене къуьлуьн ва мухан амуькаяр авай ѳехи гичин жагъана. Археологри и гичин чи эрадал къведалди III агъзур йисан эхирриз талукъ тирди малумарна. (Килиг: **В.Г.Котович. Новые археологические памятники Южного Дагестана. МАД, I, Махачкала, 1959, ч. 135).**

Лезгийрин хъипи къуьл, яру къуьл ва куьре къуьл вири Къафкъаздиз ва РагъкъечIдайпатан уьлквейриз сейли тир. Хъипи къуьл Къуба патан чилерал генани гъаф цадай. Исятда и къуьлуьз азербайжан ѳалалди лезги ѳалал авайвал элкъурна «сарыбугъда» лугъуда. Лезги ѳала и

гаф ѳийи къилелай «сарубугъда» хъиз гъатнава. И къуьлуьн къилер аѳай, тварар яргъи, залан ва хъипи жеда. Адан гуьруькай лап хъсан фу ѳрада. Адаз «къеви къуьлни» лугъуда. Хъипи къуьл гъам дуьзенлухра, гъамни дагъларин ценерив гвай чкайра цада.

Яру къуьлуьз «яран къуьл» ва я «гатфарин къуьлни» лугъуда. Халкъди «гуьлгери» тѳвар ганвай и къуьл гъам дагълух чкайра, гъамни дуьзенлухда цада. Адаз «хъуьтуьл къуьлни» лугъуда. И къуьлуьн гуьр гъаф лацуди, фу дадлуди жеда.

Куьре къуьлуьн тварар куьлуьбур я. Ам къеви къуьл яз гъисабда. И къуьл цайи никIериз яд гуда ва гъавилай бегъерни бул жеда. И къуьлни гъам Куьре, гъамни Къуба пата цадай. И къуьлерин пуд сорти исятда чухъ амаза. Тарихчийри кхъизвайвал, юкъван виш йисара лезги чилерал къеви ва хуьтуьл къуьл, мух, сил ва нехв цазвай. (Килиг: **Кучкин В.А. Сказание о железных воротах. – Археологический ежегодник за 1964 г. М., 1965, ч. 276).**

Араб тарихчийрикай Къазвиниди гъахълу яз кхъенай хъи, и чилерин муьблагъвиллиз гаф авач. «Бегъерлувилел гъалтайла и чилерал бул техил жезва. Инин къуьлуьн тарифар вириниз кIанва. Ина лап хъсан уьруьшар, бул ятар, гъафни-гъаф малар ава. Абурун къазанжидин ѳехи пай и няметри гъизва». (Килиг: **Петрушевский И.П. Хамдаллах Казвини как источник по социально-экономической истории Восточного Закавказья. – Известия АН СССР. отд. общ. наук. 1937, №4, ч. 908).**

738-йисуз арабрин сердер Марвана анжах Куьре ва Мискиска хуьрерин агъалийривай 14 агъзур батман къуьл ва 40 агъзур диргъем пул къачузвай. (Килиг: **Шихсаидов А.Р. Очерки истории, источниковедения, археологии средневекового Дагестана. Махачкала, 2008, ч. 65).** 739-йисуз Марвана чи Лакз пачагълухдихъ галаз анжах са шартIуналди ислягъвилин икърар кутIуннай. И шартIунив къадайвал, лезгийри арабрин гъар йисуз 20 агъзур пуд къуьл гана кIанзавай. (Килиг: **Мад гъа чешме, ч. 157).**

Лезгийр хъсан лежберар тирди, абурухъ хъсан къуьлер авайди маса чешмейрани дуьшуьш жезва. Урусрин машгъур журналист В.Л.Величкоди кхъенай: «Хуьруьн майишатда кIвалахзавай лезгийрихъ зурба алакьунар ава. Абуру чилерикай акъван акуллудиз менфят къачуда, акъван зегъмет серфда хъи, урус лежберин ахварани и кар акуллудиз къведач». (Величко **Л.В. Кавказ. Русское дело и межплеменные вопросы. С-Петербург. 1904, ч. 180).**

Гуьлхар ГУЬЛИЕВА

“SOYUQ GÜNƏŞ” EKTRANLARA ÇIXIR

Tamaşaçıların səbrsizliklə gözlədiyi, ilk dəfə Azərbaycan və ləzgi dillərində çəkilmiş “Soyuq günəş” bədii filmi hazırdır. Ləzgi xalqının adət-ənənələri, milli-mənəvi dəyərlərini əks etdirən bədii filmin təqdimatı və nümayişi bu il 16-17 mart tarixlərində Bakının Nizami kinoteatrında keçiriləcəkdir. Martın 16-da film azər-

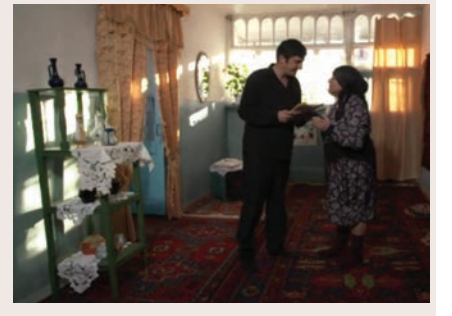
baycan dilində, martın 17-də isə ləzgi dilində nümayiş etdiriləcək.

Ssenari müəllifi Sədaqət Kərimova, quruluşçu rejissoru Elşən Zeynallı olan filmin çəkilişləri Qusar rayonunun Həzrə kəndində və Türkiyədə aparılmışdır. Filmin quruluşçu operatoru Elxan Rüstəmov, rejissoru Mələhət Əhməd, bəstəkarı Sədaqət

Kərimova, rəssamı Sevda Məmmədova, qrim üzrə rəssamı Səadət Sadiqova, montajçı Nicat Qayıbov, səs rejissoru Teymur Kərimovdur.

Baş rollarda İranə Kərimova və Mirsənan Kazımov çəkilmişlər. Firəngiz Babayeva, Füzuli Hüseynov, Qəmə Məmmədova, Ədalət Abdulsəməd, Niyaz Qasımov, Elçin Əfəndi, Dilarə

Fərəcullayeva, İlhamə Əhmədova, Şəhla Məmmədova, Aygün Fətullayeva, Turəxanım Qasımlı, Könül Şahbazova, Flora Hüseynova, Nəzrin Məmmədova, Gövhər Şahbanova, Araz Pirimov, Qurban Əhmədov kimi Azərbaycanın tanınmış aktyorlarının çəkildikləri film maraqlı süjet xətti və peşəkar aktyor oyunu ilə diqqət çəkir.

XEYİRXAHLAR

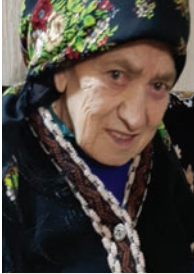
XX əsr ləzgi maarifçilərindən söz düşəndə gözlərim önündə Qusar rayonu Həzrə kəndindən bir neçə ailə, o cümlədən Allahverdiyevlər ailəsi canlanır. Ömrünü xalq maarifinə həsr etmiş Dəmir müəllimlə saçlarını xalq səhiyyəsinə ağartmış Dilşad xalının ailəsi kənddə çoxlarına nümunə olub. 55 il bir yerdə yaşamış bu namuslu insanların beş övladı da xasiyyətcə valideynlərinə oxşayırlar.

Anaxım İbrahimova

Onların kəndin mərkəzində yerləşən evi həmişə qonaq-qaralı olub. Ona görə də film üzərində işə başlayanda rəhmətlik Dəmir müəllimin ömür-gün yoldaşı Dilşad xalaya baş çəkdim. Ötən əsr ləzgi memarlığının elementlərini qoruyub saxlamış evlərində çəkiliş aparmaq fikrimi ona bildirdim. Ağ bənizində, yaşıl gözlərində hələ də gənclik gözəlliyinin cizgilərini saxlamış bu qadın xəstəliyinə, bizim onlara narahatlıq gətirəcəyimizə əhəmiyyət vermədən səmimiyyətlə:

– Bu ev sənə qurbandır, işin xeyirli olsun, – dedi.

Dilşad Allahverdiyeva

Ondan atası evinin hansı vəziyyətdə olduğunu soruşduqda, oranın açarlarını mənə verib, çəkilişlər üçün yaradığını bildirdi. Həmin evin otaqlarını, geniş eyvanını görəndə sevincimin həddi-hüdudu yox idi. Bədəl və Anaxım İbrahimovların iki övladı – Dilşad və Ramiz bu evdə anadan olub. Böyük Vətən müharibəsi başlananda Bədəl cəbhəyə yola düşüb və bir daha qayıtmayıb. Gənc, gözəl və ismətli Anaxımın uşaqlarına həm ana, həm də ata əvəzi olub. Dilşadı ərə verib. Ramiz Azərbaycan Dövlət İncəsənət İnstitutunu bitirib Qusarda rejissor işləyib. Öz kəndçisi Bəsirə Canağayeva ilə ailə qurandan sonra onlar bir yerdə Dərbənd Dövlət Ləzgi Teatrında aktyor kimi bərabər çalışıblar. İki oğul böyütsələr də, sonradan xasiyyətləri uyğun gəlmədiyinə görə ayrılıblar. Ramiz Saratova köçüb, yenidən ailə qurub. O, 63 yaşında vəfat edib.

Ömrü boyu çətinliklər çəkmiş Anaxımın taleyin bu zərbəsinə də dözüb. Allahın təklilə sınağa çəkdiyi bu insan ölənə kimi ağır-acılarını bir kimsəyə bildirməyib. 92 yaşında vəfat etmiş bu qadının evinin səliqə-səhmanını görəndə gözlərim yaşardı. Sevə-sevə obrazını yaratdığım Yargunatla Anaxımın xalının talelərində oxşarlıq hiss etdim. Filmdə Yargunatın evinin məhz bura olmasının, çəkilişlərin məhz rejissorun – Ramizin evində aparılmasının Allahın əmri olduğunu bir daha anladım.

Həzrə kəndi öz ziyalıları ilə həmişə tanınıb. Onlardan biri, hamının “canlı ensiklopediya” adlandırdığı Qayıtmaz Baçarov idi. Böyük Vətən müharibəsi cəbhələrində qəhrəmanlıqla döyüşmüş, vətənə sinəsi ordenlər, medallarla dolu qayıtmış bu adam uzun illər doğma kəndində baytar həkimi işləyib. O, nəinki Həzrədə, eyni zamanda ətraf kəndlərdə də savadlı və təcrübəli mütəxəssis kimi böyük hörmət qazanıb.

Bunu bildiyimdən dəfələrlə Qayıtmaz dayının evində olmuş, “Qusar, qusarlılar” kitabımın üzərində çalışarkən isə onun məsləhətlərini dinləmişdim.

Qayıtmazla Anaqızın ailəsində yeddi övlad böyüyüb. Onların hamısına ali təhsil verən, vətənpərvərlik ruhu aşıllayan bu iki insan səkkiz il əvvəl dünyalarını dəyişib.

Filmin çəkilişlərinə başlayanda yaradıcı heyətin qalmasından ötrü şəraiti olan ev axtarıb tapmaq məsələsi gündəmə gəldi. Qayıtmaz dayının oğlu Ziyadxanın ayrıca ev tikdirdiyini eşidib onun yanına yollandıq. Ziyahlığı və təəssübkeşliyi ilə tanınan bu xeyirxah adam bizi səmimi qarşıladı. Film çəkmək istədiyimizi eşidəndə uğurlar dilədi, hətta bizə öz köməyini də təklif etdi. Bunu eşidəndə çəkinə-çəkinə gəlişimizin məqsədini bildirdik:

– Çəkilişlər vaxtı yaradıcı heyətin qalması üçün bizə ev lazımdır. Ata evinizi bizə etibar edərsinizmi?

Ziyadxan bizi gərgin vəziyyətdən qurtardı:

– Atam sizin xətrinizi çox istəyirdi. Redaktoru olduğunuz “Samur” qəzeti ilə fəxr edirdi, onun bütün nömrələrini yığıb saxlayırdı. Mən sizə yox deyə bilərəmmi?

Bir azdan biz Qayıtmaz dayının təmir olunmuş, hər cür şəraiti olan geniş, yaraşlıq evində idik. Məbeli, xalça-palazı, qab-qacağı yerli-yerində olan bu təmiz, səliqəli evin otaqlarını gəzəndə sevincimizin həddi-hüdudu yox idi. 40 gün yaradıcı heyət həmin evdə yaşadı. Çəkilişlər başa çatandan evin açarlarını Qayıtmaz dayının qızı, uzun illər kənd məktəbində çalışmış adlı-sanlı müəllim Aliyə Əmrahovaya verəndə ondan evi bizdən təhvil almasını xahiş etdik. Bu yaraşlıq qadın yalnız atasının orden və medallarının yerində olub-olmadığını yoxladı. Onun bu böyük övlad məhəbbəti bizi kövrəltti. Ziyadxana telefonla sonsuz səxavətinə görə çox sağ ol deyəndə onun cavabı belə oldu: “Mən neynəmişəm ki? Siz sağ olun ki, xalqımız üçün film yaratmışınız”.

Məxmər otları örtülmüş geniş həyəti, göy rəngli taxta pəncərələri, suvanmış divarları olan ikimərtəbəli evin yanından etinasız keçə bilmədik. Həyətin taxta qapısından kiçik qıfıl asılmış, darvazası isə məftillə bərkidilmişdi. Məftili açıb içəri girdik, tut ağacını, həyətin küncündəki yay mətbəxinə nəzərdən keçirdik.

Qonşular mənə buranın 16 il əvvəl dünyasını dəyişmiş Əsəd dayı ilə Tutuxanın xalının evi olduğunu dedilər. Onun sahibi-məşəbəyi olmasından, bu təbiət vurğununun əlindən hər cür ustalıq gəldiyindən, arvadının isə əllərindən zər töküldüyündən danışdılar. Altı qız və bir oğul böyüdüklərindən söhbət açdılar.

Ailənin oğlu, uzun illər Bakının Nərimanov rayon hərbi komissarlığında işləmiş, indi pensiyada olan Nemət Cavadovla həmin evdə bir həftə sonra görüşdük. Evin içərisi bizi təkcə səliqəsi ilə deyil, həm də qədimliyi ilə heyran etdi. Hündür taxta pilləkən, divarlardakı dərin taxçalar, mis qab-qacaq, xalça üstündə qalaqlanmış əlvan döşəkçələr, milli sandıq...

Nemət bizə həyat yoldaşı Hədisə və üç oğlu ilə tez-tez kəndə, evə baş çəkməyə gəldiklərindən, yayda isə ailəlikə burada dincəldiklərindən danışdı. “Uşaqlar neçə dəfə bu evdə müasir təmir aparmaq istəyiblər, mən qoymamışam. Bu evi yadigar kimi qoruyub saxlayıram”, - dedi. Bu sözlərdə onun övlad sevgisini duyumaq mümkün deyildi. Kaş bu hiss hamıda olaydı. Axı əsl təəssübkeşlik, yurd sevgisi, vətən məhəbbəti doğma ocağa sevgidən, valideynlərin ruhuna hörmətdən başlanır.

Biz həmin evin həyətdən mətbəx, birinci mərtəbəsindən isə yeməkhana kimi istifadə etdik. İkinci mərtəbənin tərtibatını, divarların rəngini də özümüzə uyğun şəkllə saldıq. Evin açarlarını bizə verən Nemət 40 gün ərzində bizi narahat etməmək üçün kəndə gəlmədi, kiçik oğlunu, sonradan bizə aktyorluq istedadı olduğunu göstərən Fərhadı bir neçə dəfə köməyə göndərdi.

Onun bu qeyri-adi səxavətindən boylanın ziyalılığı və mədəniyyəti heç zaman yadımızdan çıxmıyacaq.

Nemət və Hədisə Cavadovlar

Ziyadxan Baçarov

Ağaməhəmməd Rəhmanov və Etibar Babaxanov

Yrfa Əmrahova

Bacı Yurquliyeva

Elşən Zeynallı və Qeysəddin Cəfərov

Gülnarə və Məcəvəddin Hacımətovlar

“КЪАЙИ РАГЪ” ЭКРАНРИЗ АКЪАТЗАВА!

Дуьньядин лезгийри фадлай вилив хуьз-вай “Къайи рагъ” фильм гъазур хъанва. Сифте яз кьве члалал - лезги ва азербайжан члаларал члугунвай и кьве сятдин фильм арадиз гъун патал зегьмет члугур инсанрин хвешивилин и кьил-а кьил авач. Лезги халкъдин ацукьун-къарагъуниз, адан рубъгъдин кьетленвилериз талукъарнавай и фильм алай йисан 16-мартдиз (азербайжан члалал) ва 17-мартдиз (лез-

ги члалал) Бакудин Низами кино-театрда кьалурда. Идалай гъейри фильмдин урус члалал субтитрралди тукьлурнавай лезги вариантни арадиз гъанва.

Сценарий кхъенвайди Седакъет Керимова, режиссер Элшен Зейналлы, оператор Элхан Рустамов тир, ролар Азербайжандин тивар-ван авай актерри тамамарзавай фильмдин гзаф кадрияр Кцлар райондин Яргун хуьре

члугунвайди я. Ролар лезгидалди рахурайбуур Эльвина Гъейдарова, Наил Шихкеримов, Менсуре Хийирова, Къурхмаз Хезеров, Роза Гъажимурадова, Жавид Тагъиров, Зекера Захаров, Севда Азизова, Мегъбубе Агъаева, Гуьлнара Къараханова, Анна Гъасанбекова, Элмара Гъажикеримова, Шамил Аликулиев, Багъир Нурмамедов, Эдвиг Гъасанов, Улдюз Халилова, Севда Нуралиева, Муьзеффер

Меликмамедов, Омар Нежефов я. Фильмдин продюсер Седакъет Керимова я. “Сувар” ансамблдин маничийрини макъамчийри фильмдик зурба пай кутунва. Эльвина Гъейдаровади лугъзвай мандини Заур Мусаева кфилдал ягъзвай макъамди адаз кьетленвал гъанва.

Агъадихъ чна клелдайбуруз фильм гьикI арадиз гъанатIа, и кардик ни кьуьн кутунатIа ихтилатзава.

Сад лагъай кадр члугваз эгечIна

Кваллах физва

Ял ягъдайла

Свас авуддайла

Дем члугуна кутьягъайла

Хуьруьн меле

Дяведин кадрияр члугурдалай кьелухъ

Къад йис инлай вилик кхъей «Къайи рагъ» пьеса Кцларин ва Дербентдин лезги театрри сегьнедал эцигнач. Эхирни фильм члугун кьетIна за. Фильм патал сценарий тукьлурна, актеррихъ гелкьвена. Гелкьвена гъарада вичиз кландай сценарий кхъиз туна зав. Эхирдай тукьвенач чун. Элшен Зейналлы цусад лагъайди тир. Сценарий клелай ада мукьуь юкьуз лагъана:

- Сценарийди заз гзаф тагъирна. Идакай зурба са фильм члугваз жеда.

Фильмдикай веревирдер авур чна 40 югъ адан гъазурвилериз серф авуна. Гъазурвилер садни-кьвед тир къван? Сценарийдин винел кваллахзавай, кастингар авуна актерар хъязавай, костюмар жагъурзавай. Гъа са вахтунда фильмдин музикадин винелни кваллахзавай. Гъар гъафте Кцлариз хъфена, Яргундал фильмдин объектарни тайинарзавай. Алатай виш йисара эцигнавай квалерихъ гелкьвезвай. Дилшад Аллагъвердиевадин бубадин квал Яргунатан, вичин квал Усманан, Нямет Жавадован квал Ярметан квал хъиз фикирда кьунвай за. Жуван фикир Дилшад халадиз лагъайла, ада заз атIай жаваб гана: «Ваз ваь лугъуз жедани?»

Нямет Жавадован квалер гьам кадрияр члугвазвай, гьамни йикъа пудра фу незвай.

Фильм члугвазвай группа амуькдаь квал чав хуьруьн тивар-ван авай агъсакъал, вичи Ватандин Чехи дяведа кьегъалвилер кьалурай, гзафни-гзаф савадлу инсан тир Къайитмаз Бачарован хва Зиядхана вугана.

За жувахъ галаз «Самур» газетдин кваллахдар Айнуур Наврузбеговани хуьруьз тухванвай. Эрчи гьил тир ази. Чун гъар юкьуз экуьнин сятдин 6-даз Кцларай Яргундал физвай, гъар йифиз сятдин 11-12-даз кхвезвай. Фильм члугвазвай квалер тукьлурун, абур михъна, аниз герек тир затIар ялунни чи хиве авай. Яргундал, Мучугъа, Пиралдал, Ясабал квалбалквал кьекьвена чна герек тир

пекер, квалин аваданлухар квалатзавай. Хуьруьнбуру рикIин сидкьидай куьмек гузвай чаз.

Гъамида Рустамовадин и фильмдик са масакIа рикI кузвай. 40 юкьуз ада вири труппадиз дидевалнай. И чина хъвер авай кьени дишегълидин гьилер кьизил тир. Ада чрай хуьрекрикайни верци ихтилатрикай тух жезвачир чун. Ингъе вахтсуз ажалди кьакъудна ам чавай. Аллагъди рагъмет авурай!

Маил Бабахановал – Яргун хуьруьн юкьван мектебдин и муаллимдал чна гъар са карда меслят гъизвай. Ада фильмда комиссардин ролни хъсандиз кьугъванай. Вич регъбер тир X синифдин аялар Магъият Феремезовади, Замира Сеферовади, Нергиз Искендеровади, Диана Мамедхановади, Сабина Мегъдиевади, Телман Къадимова, Айдын Тагъирова, Мердан Алимова адан меслятдалди чаз куьмек ганай.

Афгъан Искендеров чи у с т I а р н и тир, шоферни, актерни. Вуч герек хъайитIа, вири гьудан раklarихъ физвай. И ватанперес касди фильм члугун гьикъван залан кваллах ятIа чиз, гьилляй кьведай вири жуьредин куьмекар авунай чаз.

Алена Исакововади квалер тукьлурдайла чаз пара куьмек гана. Чун кьвед агъдин пекпиле кьайдадиз гъун патал сятралди гьиле раб кьуна ацукъдай.

Незифе Къафланова – Мучугъ хуьруьн юкьван мектебдин и муаллимдихъ галаз санал чна гзаф квалерай герек тир пек-пиле, халичаяр, квалин аваданлухар квалатIнай. Вичин вах Алиме Новрузовадихъ галаз санал фильмда роларни тамамарнай ада.

Урфан Эшрефова – и кIурви кьегъалди балклар хуьзвайди ван хъайила зун гъа хуьруьз фенай. И кьени кьилихрин гьил заха инсан алай-алайдал туна балкIандал алаз захъ галаз Яргундал атанай. Фильм члугуна кутьягъдалди са шумудра ада и рехъ атIанай.

Къейседдин Жаферова заха-вилелди вичин квалин

гъенел дем тукьлурдай рухсат ганай чаз.

Межведдин ва Гуьлнара Гъа-жиметоври хушдаказ чпин квалер кадрияр члугвадай кьулайвилер тукьлурнай чаз.

Бажи Юркулиева, Эсбет Исаковова, Рефикъе Аллагъвердиева, Афгъ Алимова, Регъиле Къиримханова, Элза Искендерова, Бести Къасимова, Багъад Халилова, Ругъийе Сергъедова, Марям Къиримханова, Къешенг Къиримханова, Флора Шефиева, Феркъане Пиркулиева, Гьукума Регъимханова, Саида Къиримханова, Гьукума Салагъова Бажи Бабаева хътин дишегълийрин чухъ гзаф рикI канай. Бажи Юркулиевади фад-фад афарар, цкленар чраз чун илифардай.

Хуьруьн муаллимрикай Тофик Амрагъова, Вакиф ва Алия Амрагъоври, муаллимрикай Гуьлзар ва Гъажибала Бабахановри, Сара Шихкеримовади, Зарема Феремезовади, Лена Рефиевади чаз мукъувай куьмек ганай.

Агъамурад Бегов, Мугъасиб Керимов, Сеидали Бабаханов, Волода Юркулиев хътин агъ-сакъалар рикI алаз чав агатуни руьгъ кутунай чухъ. Этибар Бабаханова, Незер Халиловаа, Рамик Велиханова, Решадет Бабаханова, Сурхай Рефиханова, Самир Къиримханова, Къазихан Севзиханова, Ариф Рамазанова, Айлар Рамазанова, Бабек Мамедова, Решид Юркулиева ва масабуру филмдик чпин пай кутуна.

Абдулсамед Юркулиева Москвадай, Гулара Бутаевади, Жаббар Керимова, Шагъин Юркулиева ва Элмира Феремезовади Бакудай атана чаз куьмек гана.

Жаббар Керимовани Шагъин Юркулиева чаз гзаф йикъара зурба куьмек кьалурнай. Абуру гьакIни дуьшубьшдин роларни тамамарнай.

Фильм арадиз гъайибуру гайи куьмекдай Малик Керимоваз, Али Керимоваз ва Муьбариз Азизоваз кьилди разивал кьалурзава.

Седакъет КЕРИМОВА

Гъамида Рустамова

Аскер хтанва

“Перизада”

Кимел

Ирана Керимова, Незифе Къафланова ва Алиме Новрузова

Гуьлзар Бабаханова, Лена Мусаева, Ругъийе Сергъедова

Нияз Къасимов, Фергъал Жавадов, Равил Сейидов ва Равил Фаталиев

Маил Бабаханов

Севда Азизова ва Элмара Гъажикеримова

Афгъан Искендеров

Айнуур Новрузбегова

Элшен Зейналлы ва Мелагъет Агъмед

Замира, Диана, Наргиз, Магъият

Мад Къеве гъатина

ГОСТЬ ИЗ ДЕТСТВА

Недавно вечером сижу я дома одна и жду сына. Звонок в дверь. Открываю: передо мной с большим букетом белых гербер, похожих на ромашки стоит военный и смеется:

– Теяра баха! Это же я!

Я узнала нашего соседа, родственника и друга из детства, куда нет обратного билета, а есть счастливые воспоминания о том «золотом времени», когда все было настоящим: чувства, друзья. Передо мной стоял полковник Равиддин Агакеримов, который прилетел на один день в Москву по приглашению высшего командования. Мы с ним вспоминали о том, как вместе ходили на индийские фильмы, играли в прятки.

Когда-то, в далекие советские времена, Равиддин был обыкновенным

парнем из селения Пирал Кусарского района Азербайджанской ССР, учился на азербайджанском языке. А теперь полковник, совершенно владеет русским языком, говорит без акцента.

В 1989 году Равиддин окончил с отличием Бакинское высшее военное общевойсковое командное училище и был распределен для прохождения службы в центральную группу войск на должность командира взвода.

Дальше служба в Уральском, Приволжско-Уральском краснознаменных округах в должностях: командир роты, начальник штаба батальона, командир батальона. В данный момент Равиддин Сафарбалаевич является заместителем начальника Екатеринбургского Суворовского военного училища и обучает молодых офицеров. После ухода на пен-

сию он окончил Уральский педагогический университет.

Мое внимание привлекли медали на его парадном костюме: орден «За заслуги перед Отечеством», медаль Суво-

рова, медаль «За воинскую доблесть», медали за отличие в военной службе первой, второй и третьей степеней, медаль «За отличие Сухопутных войсках».

Когда я попросила его рассказать о семье, он, с улыбкой счастливой главы семейства ответил:

– Старший сын Намик – программист. Младший Навик в звании капитана служит командиром роты в Алтайском крае. Мы с женой радуемся внукам.

Пожелаем полковнику дальнейших успехов в работе, здоровья и кавказского долголетия.

Теяра ВЕЛИМЕТОВА,
внештатный корреспондент
газеты «Самур», Москва.

TƏSƏLLİ TOPLUSU

Bu günlərdə “Azərbaycan” nəşriyyatı mənalı ömrü və xeyirxah əməlləri ilə həyatda iz qoymuş, doğma elin hörmətini qazanmış, yaxşı övlad və qeyrətli vətəndaş kimi gənclərə örnək olmuş, 29 yaşında fəali surətdə dünyadan köçmüş Aydın Rauf oğlu Məmmədzadənin xatirəsini əbədləşdirən “Aydın yaddaşlarda” adlı toplunu çapdan buraxmışdır. Toplu mərhumun atası, el ağsaqqalı, tanınmış ziyalı Rauf müəllimin, anası Mayisə xanımın, onların övladlarının,

qohumlarının və Aydının dostlarının arzusu ilə nəşr olunmuşdur.

Toplunun tərtibçisi və redaktoru yazıçı-jurnalist Müzəffər Məlikməmmədovdur.

Bəy kürsüsündə oturmamış, gəlin əlindən tutmamış, övlad sevgisini duymamış dünyadan köçən Aydın onu tanıyanlar üçün dostluqda sədaqət, xeyirxahlıq nümunəsi idi. Yaradan insanlara ümid və təsəlli kimi xələq etmişdi onu. Bu toplu da doğmalarına, dostlarına, onu tanıyanlara təsəlli üçündür. Allah rəhmət eləsin! Ruhü şad olsun!

“SAMUR”

ПРИЧИНЫ ИСЧЕЗНОВЕНИЯ ЯЗЫКОВ

«Я мечтаю на чамикуро, но не могу рассказать о своих мечтах никому, потому что больше никто не говорит на чамикуро. Одиноко, когда ты последний». – Эти слова произнесла бабушка Наталия Сангама говорящая на языке чамикуро несколько лет тому назад.

Чамикуро (или чамеколо) - это язык, существующий в Перу. В изданном ЮНЕСКО атласе исчезающих языков сообщается, что на нем говорят всего восемь человек, и ему грозит полное исчезновение. Такой опасности подвергаются 6912 языков.

Есть 347 языков, на каждом из которых говорит более миллиона человек, но у 95 процентов языков мира носителей гораздо меньше.

Языки исчезают в мировом масштабе. В выпущенном ЮНЕСКО «Атласе мировых языков, находящихся под угрозой исчезновения» содержатся сведения о 2279 языках мира, которые в разной степени подвергаются опасности. Из них 538 находятся в критическом

положении: самые молодые люди, которые на них разговаривают, уже достигли пожилого возраста, и общение на данном языке осуществляется нечасто или редко. Таким образом, можно предположить, что эти 538 языков исчезнут через несколько лет, когда их носители умрут.

Языки исчезают потому, что люди перестают пользоваться своим родным языком, а вместо него начинают пользоваться другим - зачастую языком, преобладающим в политической, экономической, военной или религиозной жизни.

Помимо стихийных бедствий и антропогенных катастроф, можно выделить следующие основные причины исчезновения языков:

- Язык, на котором дается официальное образование, не совпадает с родным языком ребенка, так что дети не изучают его в полном объеме.

- СМИ, развлекательные мероприятия и другие атрибуты культуры существуют только на преобладающих языках.

- Преобладающему языку придается более высокий статус, а родному - более низкий.

- Урбанизация, миграция и мобильность в сфере занятости ведут к распаду языковых

сообществ.

- Рынки труда требуют знания преобладающих языков в ущерб родным языкам.

- Многоязычие не ценится, а владение только преобладающим языком считается достаточным и желательным.

- Преобладающий язык желателен для государств (одна страна — один язык) и для отдельных людей, поэтому укрепляется мнение о том, что дети должны выбирать между изучением своего родного языка и изучением преобладающего языка.

К внешним силам, воздействующим на языковую общность, относится государственная политика в области языков. Языковая политика, не обеспечивающая достаточной защиты лингвистических прав человека, может вынудить языковое сообщество отказаться от своего родного языка. Политика поддержки поощряет общину сохранять и развивать свой язык.

САД ХЫЗ МЕНФЯТ КЪАЧУЗВАЙ ГАФАР

Лезги ч'лала Табасаран ч'лала Лезги ч'лала Табасаран ч'лала

Агъзур	агъзур	Мани	мягъли
Бици	бици	Машмаш	мишмиш
Буьркьюь	буьркьюь	Мух	мух
Вири	вари	Накъ	накъ
Вуж	фуж	Рагъ	ригъ
Гад	хъад	Руфун	фун
Гаф	гаф	Руш	риш
Гергер	гаргар	Талукъ	тялукъ
Гзаф	гзаф	Усал	усал
Гъуд	гъурд	Хали	бали
Гъурч	хюрч	Халу	халу
Дишегъли	дишагъли	Хар	хар
Иви	ифи	Хизан	хизан
Ислягъвал	ислягъвал	Цал	цал
Ич	вич	Цару	ц'ару
Карч	к'арч	Цуц'ул	ц'урц'ул
Кас	кас	Чиб	чеб
Каш	гаш	Чил	жил
Къай	къай	Чирагъ	чирагъ
Къул	хул	Чал	ч'ал
Къур	гъур	Чур	ч'ур
Къун	къун	Яхул	яхул
К'убан	к'убан		
Лалак'И	лалак'И		
Лам	лам		
Лиф	луф		

Тукъур'айди:
Тамилла Бекерова

ОПЫТ АВСТРАЛИИ

В австралийских Северных территориях местные радиовещательные компании берут на себя роль хранителей языка аборигенов, когда они передают информацию на родном языке своих слушателей. 42% людей в штате слушают общинное радио каждую неделю, что свидетельствует о внимании их к возрождению аборигенных языков.

Ведутся работы по созданию звуковых книг для облегчения работы с языками аборигенов. Широко используется интернет: так, региональный языковой центр Bininj Kunwok опубликовал веб-словарь языка кунвинджку, на котором говорят около 2000 человек в Западном Арнем-Ленде, Северных территориях. Был создан веб-сайт 50 Words, который стремится показать разнообразие языков аборигенов, начиная с 50 слов. Когда

он был запущен в августе 2019 года, было 15 языков, с надеждой в конечном итоге включить каждый аборигенный язык. Электронный проект

Ma Gamilaraay для языка гамилараай Юго-Восточной Австралии содержит словарь из более чем 2000 слов гамилараай, и поиск может быть выполнен как на английском, так и на гамилара-

ай. Другое приложение, Ma! Iwaidja, охватывает язык иваиджа острова Крокер в Северной территории. Проекты доступны бесплатно в iTunes.

Интернет-проект «Вунунгу Авара», запущенный в 2011 году в университете Монаш и первоначально названный «Архивом территории Монаш», ориентирован, в частности, на восстановление интереса к родным языкам у молодого поколения и использует 3D-анимацию в качестве инструмента для оживления интереса к языку при рассказывании историй и песен. Существует электронный «Живой архив» языков аборигенов, представляющий собой цифровой архив литературы на находящихся под угрозой языков штатов Северных территорий.

Подготовила Севда АЗИЗОВА

“САМУРДИН” МЕКТЕБ

РИКЛЕЛАЙ РАКЪУР ТИЙИН

Чи халкъдихь машгур ксар гзаф ава. Гъайиф хьи, абурукай са бязибур риклелай алуднава. И ксари лезги халкъдизни хайи члалаз гьикл къу-

лугъ авунватла риклел хкизмач. Ихътин крариз рехъ гана кланзавач.

Чна риклелай ракъурнавай камалэгълийрикай сад Алискендер Алкъвадарви я. Чи машгур алим ва шаир Гъасан Алкъвадарвидин хтул тир Алискендеракай за кхъей чар 2017-йисан октябрдин вацра «Самур» газетдин чинриз акъатнай. Ингъе аз и камалэгълийрикай цийи делилар гъатна ва за абур клелдайбурув агакъарун къетI авуна.

1898-йисуз Куьре округдин Алкъвадар хуьре дидедиз хъайи, 1914-йисуз Бакудин реальный училище къизил медалдалди акъалтIарай, гуьгъуьнлай Петрограддин Политехник Университетдик экечIай Алискендера Куьредин Инкъилабдин Комитетдиз регъбервал ганай. Ам гьакIни партизан гьерекалдин чIехиди тир. Гуьгъуьнлай Куьре округдин исполкомдиз регъбервал гайи ада ина гзаф абадвилер къиле тухванай. Ада сифте яз Чирагъ вацIал 17 тагъиникай

ибарат тир муьгъ эцигиз тунай. А муькъуьз къедалди «Алискендаран муьгъ» лугъуьза. Адан регъбервилек кваз Куьреда цIудралди мектебар эцигнай.

Сифте яз алимди «Дагъустандин география ва адан тарихдин гьакъиндай илим» хътин гзаф къиметлу эсер кхъенай. Ада гьакIни сифте яз Дагъустандин 17 маршрут, Дагъустандин этнографиядин карта тукIурна. 190 хуьруьн тарихдикайни тарихдин гуьмбетрикай ктаб кхъена. Алимди и ктаб 1938-йисуз чапдай акъудиз гъазурнавай. Ингъе гъа йисуз ам репрессиядик кутуна. Ада кхъей ктабдиз маса ксар шерик хъана ва 1965-йисуз и эсер чапна, амма санани А.Алкъвадарвидин тIвар къалурнач.

Лезги чIалазни эдебиятдиз муькуьвай къуллугъ авур алимди 1929-йисуз «Лезги эдебият чIалан орфографиядин къайдайрин кIватIал» тIвар гана ктаб чапдай акъуднай. А ктабдикай гзаф алимри менфят къачуна, амма садани автордин

тIвар къазвач. Мад са мисал. Алискендер Алкъвадарвиди сифте яз чи фольклордин гзаф махар кIватIна урус чIалаз элкьуьрнай. И рекъай ада чIугур къван зегъметарни маса ксари чпин кIвачиз ягъана.

Икъван гагъди гзафбуруз тийижир маса мисал. А.Алкъвадарвиди чи машгур алим Мегъамед Гъажиевахъ галаз санал «Урус чIаланни лезги чIалан словардин» винел кIвалахнай. 1938-йисуз и кас къуна дустагъда тунай ва 1943-йисуз 45 яшда аваз Сыкътвкардин дустагъханада рагъметдиз фенай. Репрессиядик акатнава лугъуз Мегъамед Гъажиева гафаргандал Алискендер Алкъвадарвидин тIвар кхъеначир. Гъа икI, чи чIехи камалэгълиди чIугур къван зегъметар бедгъавая фенай.

Тамилла БЕКЕРОВА
Дагъустан Республикадин
Дербент шегьер, муаллим

Садра са къуьзеказ гъетер къаз клан хъана. Фадлай марф такьуна къуранвай чил эгъуьнна анай пуд буьтIруьк жагъурна ада. Гъабурни гваз, къуьнелайни кIир вегъна фена къуьзек вирел. Самар экIяна, кIиринал са буьтIруьк гьалдна, циз вегъена, ацукъна ам гъед вилив хуьз.

Адавай са къадар яргъаз, са пай цихъ галай тарце нуькIре вичиз муг авунвай. Ина пуд шарагди дубньядиз вил ахъайнавай. Абуру чпин кIуфар виликна дидедай тIуьн тIалабзавай. Диде гьикъван алахъзавайтIани, адавай шарагар тухариз жезвачир. Са буьтIруьк къванни

гъатзвачир адаз. Сугъул яз са хилел ацукънавай нуькIрез садлагъана къуьзека векъерал тунвай шуьшедин къапуна авай буьтIруькар акуна. Абур къил алачир къапунай акъатиз алахъзавайтIани, цIалцIам цIарилай агъуз ават хъийизвай.

Къуьзекан кIирина гъед гъатзвачир. Са чIавуз и вир гъетерив ацIанвайди тир. Ингъе гила къурана са акъван яд амачир вире гъетерни тIимил хъанвай. Вучдай къван? Гъетер гзаф авай вацI яргъал тир, къуьзекахъ лагъайтIа, я акъван рехъ фидай такъат, яни вацIун селдиз таб гудай кIеви кIвачер авачир. Гъавилай, ада юзун тавуна «са гъед хъайитIани къаз тахъана жеч», – лугъуз вичи-вичиз рикI-дуркIун гузвай.

«А буьтIруькрин як гьикъван таза ятIа? Абурув жуван шарагар тухариз жедай завай», – лугъузвай нуькIре вичи-вичиз. Гишила са

ялце чIивчIивзавай шарагрин ванциз эхи хъижезмачир нуькI лув гана буьтIруькар авай къапунал ацукъна. НуькIрез къил къапунин къене тваз клан хъайила, къуьзеказ ам акуна. Гъетер къулухъди гадар тахъуй лугъуз ван акъуд тавуна, гъилив чукурна ада нуькI. Са герендилай нуькI мад хтана. «Квахъ инлай! Им аку садра! БуьтIруькар вуна тухвайла за вуч ийин?» – лугъуз ахмурадна адаз къуьзека ван алачиз. КичIе хъайи нуькI лув гана яргъал хъана. Цава са цIар яна мад хтана ам куьзекан буьтIруькар вилив хуьз.

як недайвал мус кIеви жеда?» – фикирна ада. Шарагри лагъайтIа, акI гъарайзавай хьи, къуьзеказни абур авай муг акуна. «НуькIре шарагрин тIуьн жагъурзавай къван. Я къуьзуь шкъакъ, вуна вучна?» – тунбуьгъарна къуьзека вичи-вичиз. Садлагъана ам кIир векъерал гадарна къарагъна. Тарцин хилелай са гъаркъуь пеш атIана, къапуна авай вири буьтIруькар адал авадарна, вичив гвай са кап фуни гъвелгъвел авуна фена тар галайнихъ. Пеш авай гъил хкажна нуькIрез аквадайвал къуна ада. Им акур нуькIре хвешила

къуьзека гъайи паяр са-сад кIуфув къаз вичин шарагрин гана.

Т I у б н а тух хъайи шарагрин ван атIана. Хвеша хъана къуьзеказ: «Вуч хъсан, куьн хъайитIани къе тух яз ксуда», – лагъана ада.

Хтана къуьзек вичин чкадал. Садлагъана адан вилик таптурупна са вуч ятIани аватна. Гъед тир. «Им вучтин кар я? Цавай гъетер аватич гъа», – сакIани чIалахъ жезвачир куьзек вилералди акурдан. И чIавуз адан вилик мад са гъед аватна. Чан аламаз векъерал гадар жезвай гъетери куьзекан къарай атIана. Касдиз абур къаз клан хъайила, адан вилик кIуфа пуд лагъай гъед авай нуькI ацукъна. Ада гъед куьзекан кIвачерихъ вегъена, вичин чIалал са вуч ятIани чIивчIивна лув гана.

Къуьзекан вилерал нагъв акъалтна: «ТIуб къван авай нуькIрезни хъсанвилеин къадир чизвайди я къван!»

Азизрин СЕВДА

ХАТУР ХУЬДАЙ НУЬКI

МАХ

Са герендилай къуьзек ахвариз физ акур нуькI мад ацукъна шуьшедин къапунал. Ингъе къуьзеказ и гъилерани хабар хъана. «Вал алай чин вуч я?! И ацIай дубньяда ваз маса тIуьн жагъаначни? Вучиз гъавалат хъанва вун зи буьтIруькрал? А яргъи кIуф жагъай вавай клан хъайитIа клеэриярни къаз жеда», – лагъана чукурна ада нуькI.

КIуф ичIиз муказ хтай нуькIре пашмандаказ шарагрин килигна. «Куьн мус чIехи жеда, куь кIуфар клеэридин

ИКИ ЛУГЪУМИР

Куьт
Сахси
Куьруьмишун
Кружка
Туьгъмет
Истемишна
Нагъил
Башламишна
Акула
Къурху
Неве
Гуьзлемишна
Къужа
Ярашдирмишун
Ажи
Гуьндубур
Хесте хьун

Къаришмиш хьун
Алагъар
Мягъкем
Игренишвал
Къарникъуз
Авчивал
Агъур
Ажугъ
Ажугълу
Азиз
Нукъсан
Бажармишун
Banlax
Батмишун
Бирдан

ИКИ ЛАГЪ

Къуьруь
ХенчI
Квягъун
Циб
Къехуьн
Клан хъана
Мах
ГатIунна
ХутI
КичIевал
Хтул
Вилив хвена
Къуьзек
ГилитIун
Тукъуьл
Къакъан
Азарлу хьун,
начагъ хьун
Акахуьн
ЭчIелар
КIеви
ТакIанвал
Бebelук
Гуььрчехъанвал
Залан
Хъел
Хъел квай
КIани
ГъалатI
Алакъун
Бармак
АкIун
Садлагъана

Эпитафия

Ч А Р А В А Л

И йикъара ван хъайи чѳулав хабарди чи рикѳер къарсурна. Тѳвар-ван-авай журналист, Дагъустандин гъукуматдин телевиденидин «Вахтар ва инсанар» тѳвар алай лезги гунуг тухузвай Исамудин Агъмедов чавай къакъатна.

Исамудин Мирземегъамедан хва 1956-йисан 15-майдиз Дагъустан Республикадин Къурагъ райондин Урсун хуѳре дидедиз хъана. Шимихуѳрун мектебда 8-синиф акъалтѳарна вичин мураддин гъуѳгъунаваз Дербентдиз рекъе гъатна.

Ина музыкадин училищедѳа чѳагъандин синифда чирвилер къачуна. Къурагъин музыкадин мектебда муаллимвал авуна, аскервилей хтайла Стѳал Сулейманан тѳварунихъ галай Лезги Театрда кѳвалахна. Вичихъ чѳехи алакьунар авай жегъил гъуѳгъуналай Дербент шегъердин медениятдин кѳвалин директорвиле тайинарна.

1983-йисуз Магъачкъаладиз куѳч хъайи Исамудин республикадин медениятдин училищедѳа кѳвалахал акъвазна. Ара датѳана чирвилерихъ ялзавай ам Дагъустандин Гъукуматдин Университетдин филологиядин факультетдик экечѳна, ина заочныдаказ кѳелна.

Чѳагъандай суѳгъуѳрулу ванер акъудзавай пешекар сеняткар хъыз вири Дагъустандиз сейли хъайи Исамудин 1990-йисуз Дагъустандин Гъукуматдин Телерадиодин кѳилевайбурун тѳлалабуналдин инин халкъдин инструментрин ансамблдин регъбервиле тайинарна. 1993-йисуз И.Агъмедоваз музыкадин программайрин редакторвал теклифна. Гъаф йисара чи халкъдин сейли манидар Асеф Мегъмана регъбервал гайи и программа ам пенсиядиз экечѳунихъди акъвазнавай.

1995-йисуз И.Агъмедоваз «Дагъустан Республикадин лайихлу артист» тѳвар гана. 2000-йисуз Россиядин Иваново шегъерда «Ягъ, чѳагъан» тѳвар алаз кѳиле феѳи Вирироссиядин конкурса сад лагъай чка къур лезгидин – Исамудин Агъ-

медован суракъар вириниз чѳлана. РФ-дин сад лагъай каналдай адан чѳагъандал ягъун акур ватангълийрин хвешивилин и кѳил а кѳил авачир. Россиядин цѳудралди пешекарри Исамудин зурба сеняткар тирди хиве къунай.

2006-йисалай Исамудин Агъмедова вичин алакьунар журналистикадин рекъяйни къалуриз эгечѳна. Дагъустандин телевиденидиз цѳийи нефес гъайи ам чи халкъдин гъалар, адан ацукъун-къарагъун килигзавайбурув агакъариз алахъна. Интернет себеб яз «Вахтар ва инсанар» гунуг дуѳньядин чара-чара улъкъвейра яшмиш жезвай лезгийрин кѳвалерин рикѳ алай мугъмандиз элкъвенва. И гунугдин къетѳенвилерикай сад ам арадал гъызвай кас вич сеняткар хъунухъ тир. Адаз дуѳнья иер рангаринди, инсанар къени кѳилихринди яз аквадай алакьун авай.

Вичихъ иер суй авай и къакъан буйдин, тѳарам тандин, экуѳ вилерин касдихъ авай виридалайни чѳехи алакьун лагъайтѳа, хъсан ихтилатар авун тир. Адалай инсанар рахурун хъыз, абурухъ яб акалунни алакьдай. Гъавилай «Вахтар ва инсанар» вилив хуѳдай гъаѳбуру.

Исамудин Агъмедован экуѳ къамат ам чидайбурун рикѳерагъамашалухъ яз амукъда. Аллагъди рагъмет авурай!

«САМУР»

ГАФАРГАН

Къедек	- гъилив хранвай шал
Мазур	- кар къилиз акъудиз тежер кас
Къечѳ	- чѳехи гетѳе
Хака	- сенгер
Гъетѳгъетѳ	- сив квай кас
Цѳеме	- регъуѳдай кас
Гатѳарар	- гатѳариз цадай магъсулар
Хъуѳтѳуѳкар	- хъуѳтѳуѳз бушдиз тадай никѳер
Къуѳгъунагар	- жуѳреба-жуѳре къуѳгъунар
Калиш	- куѳруѳ крчар алай хѳб
Каѳ	- чѳехи буба
Керши	- сун гуѳлуѳтар
Куѳуѳ	- къурай пичѳи кѳерец
Куѳх	- цѳамарин шала
Къурбуѳцай	- туѳнт гъиссерин инсан
Къуѳркуѳмар	- ципѳиѳрин сорт
Къешин	- къатух
Кѳармутѳ	- хъра чранвай силин фу
Кѳуѳрт	- кѳунтѳ
Матак	- хуѳуѳгъан
Мергъуѳ	- рагъул зул квай
Нанахар	- нен тийидай хъчар
Нармаяр	- ципѳиѳрин сорт
Пекеш	- галстук
Перж	- куѳгъне хъанвай пек
Рахул	- хуѳтуѳлардай затѳ

AZƏRBAYCAN DÖVLƏT AKADEMİK MİLLİ DRAM TEATRİ

01.03.2020
SAAT: 19.00

SAVANIR ABDULOVA

“Vətən” adlı
SOLO KONSERTİ

Biletləri bütün kassalarından əldə edə bilərsiniz

TICKET AZ

055 555 53 93

АБАД ЖЕЗВА

Эхиримжи йисара Дагъустан Республикадин Мегъарамдхуѳрун районда датѳана абадвиллин кѳвалахар кѳиле тухузва. Райондин меркез виликандалай гъаф абад хъанва. Алай вахтунда ина куѳнейрин къерехра тукъѳурнавай рекъериз асфальт ягъазва. И крар «Строй-Холдинг» компаниди кѳиле тухузва. Абад авунвай, ял ягъыз жедай чкайра ацукъаганар тукъѳурнава, тарар цанва.

Райондин са къадар ял ягъидай чкаяр, паркар, спортдин майданар цѳийи

кѳилелай тукъѳурнава. И карар исятдани давамарзава. Мегъарамдхуѳрун чѳехибуру лугъузвайвал, абуруз и район Кыблепатан Дагъустандин виридалайни абад райондиз элкъуѳриз кѳанзава.

О НАС ПИСАЛИ...

Лезгины имеют странные навыки по полвному земледелию, они искусные мастера, поскольку позволяют их технические средства, по проведению каналов, желобов и других приспособлений для орошения.

Б.Ф.Добрынин. География Дагестанской АССР. Буйнакск, 1926. Стр. 88.

В 40-х годах XIX века во всех лезгинских селениях, расположенных между Белиджи и Кубой, были виноградные и фруктовые сады, состоящие из черешни, виноградных лоз, груши, айвы, миндаля, граната, персика, абрикоса; здесь выращивались также разные огородные культуры.

«Кавказ» №11, 1848.

Одна из любимых забав лезгин – это игра в шахматы и шашки. На больших камнях, находящихся возле мечетей, называли шахматные поля. За этими шахматными досками и проводят значительную часть дня старики.

Г. Беккер. XIX в. Из книги «Очерки Южного Дагестана», 1964.

В ставке шаха царица тревога. В декабре 1741 г. лезгины напали на шахский лагерь, отчего его величество ужасно трепетал. В конце 1741- начале 1742 г. российский резидент неоднократно сообщал, что шахское войско претерпевает «крайнюю во всем нужду... в версте от лагеря лежащую деревню сокрушить не может... у него (шаха) с лезгинцами развязалось тяжелое дело... от которого Персия стонать не перестает.»

ИГВИА, ф.20, оп.1/47, ед. хр.129, л.114

ЯД МИХЪДАЙ КАРХАНА

Гъукуматдин программадив къадайвал, Хачмаз районда яд михъдай кархана эцигзава. Эцигунар тухузвайди «Азерсу» я. Программадив къадайвал, алаатай йисара республикадин кеѳерпатан района – Къубада, Кѳѳара ва Хачмаза яд тухунин ва канализациядин системаяр тукъѳурна.

Цѳийи карханади Хачмаз, Кѳѳар ва Къуба райондин чилерилай, гъакѳни Шагъ дагъ комплексдай авахъзавай ятар-чиркер михъдай мумкинвал гуда. Михънавай яд Къудял ваѳун дередиз ахъайда. И кар къилиз акъудун патал къве километрдин яргъивиле чѳехи коллектор эцигнава. Яд михъдай кархана алай йисан эхирдалди эцигна куѳтягъда.

ВНИМАНИЮ ЧИТАТЕЛЕЙ!
В районах республики на газету «Самур» можно подписаться коллективно и индивидуально в любое время. Годовая подписка составляет 15 манатов. Справки по телефону: 432-92-17

“Samur” qəzetinin kollektivi Qəbələ rayonunun ziyalı Səməd Səmədova həyat yoldaşı Məryəm Dursun qızının vəfatından kədərli olduğunu bildiri və dərin hüznə başsağlığı verir.

САМУР
Baş redaktor
Sədaqət KƏRİMOVA

Redaksiyamızın ünvanı: AZ 1073
Bakı, Mətbuat prospekti,
“Azərbaycan” nəşriyyatı,
3-cü mərtəbə, 101-ci otaq.
www.samurpress.net
www.sedagetkerimova.com
e-mail:sedagetkerimova@gmail.com

Hesab nömrəsi:
26233080000
“Kapital bank”ın 1 saylı
Yasamal filialı
kod 200037
VÖEN 130024708

Qəzet Azərbaycan
Respublikasının Mətbuat
və İnformasiya Nazirliyində
qeydə alınıb.

Qeydiyyat nömrəsi - 78

İndeks: 5581
Sifariş: 720
Tiraj: 2000
Tel:(012)432-92-17

“Azərbaycan” nəşriyyatında çap olunmuşdur.